

***A Dynamismes et structures de la perception dans l'œuvre de Charles Ferdinand Ramuz* (Az észlelés struktúrái és dinamizmusai Charles Ferdinand Ramuz művében) című doktori értekezés tézisei**

**Université d'Artois, Franciaország
Pécsi Tudományegyetem, Magyarország**

KERESZTES-KILA Noémi

Összefoglaló

Doktori értekezésem célja a nagy, de francia berkekben kevésbé (el)ismert svájci szerző, Charles Ferdinand Ramuz művének új esztétikai megvilágításba helyezése az észlelés technikai és nyelvi megnyilvánulási formáinak, illetve a francia *nouveau roman* vizsgálatának segítségével.

Mivel egy különösen sokat és hevesen kritizált művel van dolgunk, a dolgozat első fejezete betekintést nyújt a kapcsolódó kritikák és értelmezések fő vonalaiba. A nem egyszer vidékiként, rusztikusként, helytelenként aposztrofált stílus vizsgálata során célunk nem csupán a félreértelmezések bemutatása, tisztázása. Alkalmunk nyílik rámutatni arra is, hogy a felsorolt jelzők mögött sokszor releváns esztétikai interpretációk magvát találjuk. A kritikák rendszerezett formában történő bemutatása mintegy előkészíti a terepet a narrációs technika, illetve a Ramuz-féle nyelvezet stratégiai pontjainak vizsgálatához, melyre a második és harmadik fejezetben kerül sor. Az elemzés során különös figyelmet szentelünk két olyan esztétikai jelenségnek, mely a vizsgált műnek nem csupán állandóan visszatérő, de sokat vitatott és alig-alig értelmezett eleme: a francia *on* névmás, illetve a moziban használatos technikák vizsgálatának.

Hipotézisünk szerint a *langue-image*, melyben az észlelés központi helyet foglal el, egy olyan, a fenomenológia és a mozi határán definiálható esztétikát hoz létre, mely nem csak a tisztán objektív nézőpont kérdését feszegeti, illetve annak létjogosultságát kérdőjelezi meg, hanem teret enged a nézőpont kognitív, tudattal rendelkező, komplex mivoltának definiálásához. Ezen felül Charles Ferdinand Ramuz műve két fontos irodalomelméleti,

illetve irodalomtörténeti kérdést is felvet. Egyrészt megkérdőjelezi a kurrens narratív kategóriák létjogosultságát, használhatóságát, másrészt mintegy előrevetíti a francia „Új Regény” által használt, illetve meghatározott esztétikát.

A dolgozat felépítése, kérdésfeltevései és konklúziói

A dolgozat első fejezetében kerül sor a kritikák szisztematikus bemutatására, kiemelt szerepet szentelve a nyelvezetet illető, valamint a Ramuz-féle írástechnika modernitását felvető kritikák vizsgálatának. Ezt követi az észlelés megnyilvánulási formáinak vizsgálata. Az *on* névmás, illetve a mozis technikák megjelenési formáinak elemzése során szükségessé válik a nézőpontok komplexitásának definiálása, illetve az általuk megnyitott esztétikai perspektívák felvázolása. Ramuz írásának rekurrens elemei ezek, melyeket a kritika gyakran emleget, mindemellett azonban összefoglaló elemzésük napjainkig hiányzott és égetően szükségessé vált. A Ramuz művében fellelhető mozis technikák tüzetes vizsgálata, illetve kategorizálása során sikerül rámutatni több olyan esztétikai jelenségre is, melynek működését, illetve definícióját később a francia *nouveau roman* irányzatot képviselő, illetve ahhoz köthető szerzők műveiben találjuk meg. Az olyan ismertebb szerzőkön túl, mint Alain Robbe-Grillet, vagy Michel Butor, a dolgozatban sor kerül egy kevésbé ismert, de a vizsgálati tárgy szempontjából annál relevánsabb mű bevonására is. Charles Ferdinand Ramuz és Jean-Louis Baudry írásai közt több olyan analógiát is sikerül bemutatnunk, mely irodalomtörténeti szempontból is újdonságnak számít.

Az *on* névmás vizsgálata során a következő kérdésekre kerestük a választ :

A Ramuz szövegeiben fellelhető feltűnően gyakori, illetve a svájci kritika által eredetiként aposztrofált névmáshasználat mennyiben lenne képes hozzájárulni az *on* modern nyelvészeti elméletek által definiált működéséhez, illetve a nézőpont problematikájának meghatározásához ?

A szövegelemzések során azt találtuk, hogy a nézőpontok individuális jellegének háttérbe szorításán túl Ramuz szövegeiben az *on* elsősorban az észlelés megélését, illetve esetlegességét helyezi előtérbe. Ez a tendencia a vizsgált névmás szóbeli használatának jellegzetességeit aknázza ki. Megállapítottuk, hogy a nézőpontok Ramuz szövegeiben az esetek túlnyomó részében sem objektív megfigyelőként, sem egyedi szubjektivitásként nem határozhatóak meg. A ramuz-i narráció sokkal inkább arra fekteti a hangsúlyt, hogy minél több nézőpontot hozzon létre. Ezzel párhuzamosan gyakran kölcsönöz nekik kollektív jelleget

is. Sokszor találkozunk olyan esetekkel is, melyekben pár nézőpont egymást kiegészítve alkot egyfajta egységet. Az *on* névmás észlelést kifejező igékkel történő, feltűnően gyakori használata nem csak ahhoz járul hozzá, hogy a perceptív információ forrását háttérbe helyezze, illetve hogy annak közvetítő jelenlétét tagadja. Nagy szerepet játszik abban is, hogy az adott információhoz való hozzáférést biztosítva mintegy megőrizze a percepció folyamatosságának érzetét. A narráció nem tulajdonít különösebb szerepet a megfigyelő nézőpont identitásának. Ezt olyan jelenségek is hangsúlyozzák, mint a nézőpontok anonimizálása, semlegesítése, vagy feloldása a narrátor és egy adott szereplő közt. Gyakran találkozunk olyan szövegrészletekkel, melyek a perceptív kölcsönhatást, magát az észlelés folyamatát hangsúlyozzák. Az észlelt kép, az észlelés egysége gyakran megkívánja a *cadre*, *hors-cadre* közti, illetve az aktuális és éppen nem aktuális észlelés közti játékot, mitöbb, többször kitágítja az észlelés keretét, behívva egyazon kép több variánsát. Paradox módon a ramuz-i narráció olyannyira fontosként kezeli az észlelés bizonyosságát, a releváns kép közvetítését, hogy nem fél olyan technikákat sem bevetni ennek érdekében, melyek látszólag ellentmondanak az aktuális, éppen megélt kép közvetítésének. Ezek közt fontos szerepet tölt be például a nézőpont hiányának, vagy hipotetikus jellegének hangsúlyozása.

A következő kérdéskör a mozis technikák köré csoportosul :

Milyen mozis technikákat definiálhatunk Ramuz regényeiben ? Miként befolyásolják ezek a technikák a nézőpont és a narrátor meghatározását ? Milyen szerepet töltenek be az észlelés kontinuitásának megőrzésében vagy megtörésében? Miként kapcsolódnak ezek a sajátosságok a *nouveau roman*-hoz ?

A többértű észlelés, illetve a nézőpont egysége nem csak az *on* használata során bír kiemelt szereppel Ramuz regényeiben, hanem a mozis technikák szövegbe ágyazása során is.

A *gros plan*, mely egy pillantnyi törést hivatott jelölni, gyakran erős reprezentációs szereppel bír. A *montage alterné* vizsgálata során azt találtuk, hogy a narráció több olyan technikát is bevet, melyek a lehető legfolyamatosabb, legteltesebb kép fenntartását szolgálják. Említhetjük például az ún. *image-lien*-t (« átkötő kép »), a két plán közti explicit kapcsolatot, illetve a többszintű, vagy több képet felölelő észlelési folyamatokat (pl. montage a tudat szintjén). Az észlelés egységének fenntartásához a *surimpression* is hozzájárul : ebben az esetben az észlelés határaitra kerül a hangsúly. Az aktuálisan észlelt kép vagy pillanat megragadásán túl több olyan jelenséget is definiáltunk, melyek a képek narrációban, illetve adott tudatban való mellérendelését eredményezik. Ezek közül kiemelendő a külső és belső tér, az aktuális és múltbéli, a lehetséges és elképzelt észlelés közti átjárás. Ugyanezt a célt

szolgálja a szereplők által, és a « kameraszem » által észlelt valóság párhuzamos « vetítése », a « félbehagyott képek » és a párhuzamosan átélt észlelések. Mindezek az elemek csak egymáshoz való viszonyukban teljeseznek ki. Ramuz regényeiben a szereplő és a narrátor nézőpontjának egymástól való elhatárolása is fontos kérdéseket vet fel. A *travelling* és az *image rapide* esetében előfordul az is, hogy a szereplők egyfajta kollektív objektívvé változnak. Ezekben az esetekben a nevezett technikák felerősítik a szereplők kameraszerű felvevőképességét. A *voix-off*, mely az észlelés törekenységét jegyzi, Ramuz szövegeiben a feltételes, vagy töredékes jelenetek esetében gyakran bizonyult strukturáló elemnek.

Többször találkozunk olyan jelenetekkel, fejezetekkel, melyek több mozis technikát is feldolgoznak. Ezekben az esetekben a ramuz-i narráció nem egyszer kifordítja, vagy eltúlozza az adott effektet. Megfigyeltünk egy érdekes tendenciát is, mely abban áll, hogy a narráció párhuzamos világokat vonultat fel, vagy a különböző « hordozók » közti átjárást emeli ki (pl. az irodalmi szöveg, illetve egy film szkriptje), anélkül, hogy az adott terek közti kontinuitáson csorba esne.

Legyen szó valósként ábrázolt észlelésről, vagy projekcióról, a fenomenológia alappilléreire hivatkozva elmondhatjuk, hogy Ramuz írásainak esetében is a tudat hozza létre az időt, a mozgás a teret és ez a játék egy újfajta észlelést hoz létre. Legyen szó a nézőpontok pusztán jelenlétéről, létrejöttéről, vagy elhalványulásáról, a képek és a valóság fragmentumaihoz hasonlóan azok identitása is gyakran függőben van, nem jellemezhető, nem definiálható tisztán egy kategóriával: pl. egy kollektív tudat csatlakozhat egy anonim nézőponthoz, vagy egy szereplő nézőpontja keveredhet egy illékony észlelési gócponttal. Ezeken a konfigurációkon túl találtunk olyan átmeneti jelleggel feltűnő szubjektivitásokat, ún. « hordozó-tudatokat », melyek szintén az észlelés folyamatosságát hivatottak fenntartani. Mivel a megélt észlelés kulcsfontosságú, a narráció az észlelés folyamatának hangsúlyozásának kitüntetett szerepet szán, míg az észlelő identitásának pontos meghatározhatóságát nem tartja fontosnak (Jó példa erre, mikor egy-egy szereplő, vagy egy csoport nézőpontját mintegy meghosszabbítja).

Kitekintés

A megkezdett kutatások folytatásaként több út is kínálkozik. A Ramuz művének szentelt kutatásokon belül szükséges lenne az egyes regényváltozatokra kivetítve megvizsgálni a felvetett kérdéseket, annál is inkább, mivel a szerző nem csak hogy mániakus javító, újrairó hajlamáról volt híres, hanem mert ezáltal a francia közeghez való viszonyulását, alakulását is jobban meg lehetne határozni.

Tágabb értelemben véve szükségesnek tartjuk a fenomenológiával vont párhuzam esetleges elmélyítését, valamint a relevánsként kezelt narratív kategóriák alkalmazhatóságának vizsgálatát.

Irodalomtörténeti szinten áldásos és gazdagító lenne egyfajta esztétikai kontinuitás felvázolása a Jacques Dubois által *romanciers français de l'instantané*-nak definiált XIX. századi szerzők és Charles Ferdinand Ramuz műve, valamint a *Nouveau Roman*-hoz köthető írások közt. Egy ilyen jellegű, nagy volumenű kutatás a XX. század elejére és közepére jellemző esztétikai látásmód kialakulásának magyarázatát és komplexebb stilisztikai eszköztárának definiálását tenné lehetővé.